

Saeid Abedpour

WILLIAM CHITTICK I TRADICIJA

Sažetak

William Chittick je savremeni mislilac čije ideje o tradiciji imaju izuzetnu važnost. On smatra da je istinska tradicija islama zaboravljena i da je njena uloga u naučnoj produkciji minimalna. Islamska tradicija ističe racionalnost koja je, pak, drukčija od racionalnosti na Zapadu, koja počiva na količinskim omjerima (*kamiiyyat*). Savremena nauka počiva na potčinjavanju prirode, međutim znanje i nauka u tradicionalnom poimanju jesu traganje za samoizgradnjom te proizvodnja potrebne tehnologije koja je usklađena sa tim ciljem. Savremena nauka, prema Chittickovom mišljenju, jeste savremeni mit koji ne teži jedinstvu svijeta. Bog izostaje u savremenoj nauci, dok je zadatak razuma u tradicionalnoj optici upravo u tome da ukaže na pogubnost i neosnovanost mnogoboštva (*širk*); u tome da ne dopusti da spuštene zbilje dostignu stepen božanskog (tj. vrijednog obožavanja). Chittick naučnu metodologiju vidi kao usklađenost dva oka: razuma i imaginacije, jer se samo jednim ne mogu vidjeti stvari onakve kakve one uistinu jesu.

FRITHJOF SCHUON u svojim djelima riječ tradicija bilježi velikim početnim slovom da bi razlikovao tako dato od općeg značenja te riječi koje označava običaje i prakse, te koje asocira na prošlo vrijeme. S gledišta tradicionalista, tradicija je praiskonska i vječna Božija mudrost i zakon koji je neprolazan u egzistencijalnom i zakonodavnom smislu. Stoga je osnovni aspekt religija, budući da

potječu od Boga, usmjeren na tradiciju koja simbolizira Vječnu mudrost. Upravo tu činjenicu i taj aspekt su mudraci (ne filozofi) i poslanici nastojali prenijeti. Schuon, Rene Guenon i Ananda Coomaraswami smatraju sebe reformatorima koji su oživjeli upravo taj aspekt religija, te se stoga u religijskim istraživanjima doživljavaju kao izuzetne ličnosti.

Laibnitz je prvi upotrijebio termin "Vječna mudrost". Međutim, tradicionalizam označava skup uvjerenja sa kojim Laibnitzova promišljanja nisu baš u potpunosti podudarna. Njega stoga ne možemo smatrati sljedbenikom vječne mudrosti i tradicionalistom. Na Istoku je, također među Irancima, postojala sintagma vječna mudrost (*ḡāwedān xerad*), a Ibn Miskwayh je napisao i knjigu pod tim naslovom. Postojanje tih termina u prošlosti kao i posebni intelektualni i kulturni obrasci kod starijih kulturnih naroda, poput različitih indijanskih plemena, rezultiralo je time da su tradicionalisti veliku pažnju posvetili narodima prošlosti. Sam Schuon je, naprimjer, dosta vremena proveo u indijanskim plemenima američke države Arizona.

Pristalice vječne mudrosti žestoki su oponenti novoj zapadnoj filozofiji. Za njih je ljudski razum, iako presudno važan, samo jedan stepen u ljestvici apsolutnog racia. On ne bi trebao suziti prostor za racionalističko i gnostično osvjedočenje. Empirizam i materijalizam novih filozofija za tradicionaliste su neprihvatljivi jer su osnovu svemu vidjeli u nematerijalnom. Savremena nauka također razmatra najprizemniji stepen bitka pa stoga zaslužuje najprizemnije mjesto. Dio filozofskih i kulturnih problema sa kojima se Zapad suočava upravo su povezani sa neprirodnim uzdizanjem vrijednosti nove nauke i tvrdnjom o njenoj samodovoljnosti i monopolizmu. Sljedbenici vječne mudrosti upravo iz navedenih razloga žestoko kritikuju novu zapadnjačku civilizaciju i preporučuju da se ona usmjeri na metafizičku tradiciju objavljenih religija ukoliko želi izbjeći postepeno iščeznuće. Tradicionalisti su veliku pažnju ukazivali islamskoj civilizaciji. Prema njihovom mišljenju, islamska civilizacija bila je uspješna ne samo kada je riječ o ovozemaljskim pitanjima, o čemu svjedoči njena blistava prošlost, već je uspjela uspostaviti najkvalitetniju i najintenzivniju sponu sa religijskom tradicijom, pa stoga ima mogućnost da se suprotstavi Zapadu i da bude alternativa zapadnjačkoj civilizaciji. Guenon, naprimjer, kritikuje činjenicu da je na Zapadu napušteno proučavanje islamske civilizacije i njene povijesti, te da se vladavini islama na Siciliji i u južnoj Francuskoj ne poklanja nikakva pažnja. On ističe da su znanosti drevne Grčke preko muslimana stigle do zapadnog svijeta i da su latinski prijevodi nastali na osnovu islamske, a ne

izravno grčke, literature. Međutim, zapadnjaci toliko ne poznaju islamsku civilizaciju da je nazivaju arapskom te je tako sužavaju. Takva kvalifikacija je netačna i neprimjerena imajući u vidu notornu činjenicu da većina učenjaka i prvaka islamske civilizacije uopće nisu bili Arapi. Treba također napomenuti da širenje islama na istoku, među Turcima, zatim među crncima u Africi nije rezultat nikakve vojne kampanje, već misionarskog djelovanja sufija i mističnih bratstava. U zemljama kao što je Senegal islamska bratstva tidžanija i akaderija su proširila islamsko učenje. Sufijska bratstva su također bila jezgra političkih aktivnosti, što je posebno uočljivo u centralnoj Aziji, na Kavkazu i na zapadu Afrike. Islamski filozofi su bili mudraci, samozatajni gnostici koji su mnogo pažnje poklanjali odgoju i pročišćenju duše. Oni su za mudrošću tragali vođeni izrekama Poslanika, a.s. Poslanikove upute i podsticanja su istinski pokretač onoga što nazivamo pokretom prevodilaštva. Posljedica toga je činjenica da je već do 700. godine arapski jezik bio najvažniji jezik naučnog razvoja tadašnjega svijeta.

Islamski filozofi bez izuzetka bili su pod utjecajem Ibn Sinaa, koga zapadnjaci nazivaju kraljem liječnika. On je potpuno samostalno napisao najveću filozofsku enciklopediju svojega vremena, kao i čuveno djelo o filozofiji medicine "Zakonik o medicini – *Qanun fi Tibb*". Ne smijemo zaboraviti da su Kindi, Farabi, Abu Sulayman Sedžestani i Abu al-Hasan Amiri također veliki mislioci i učenjaci, svako u svome domenu. Farabijeva klasifikacija nauke, osim što ga je proslavila kao Drugog učitelja, ostvarila je izuzetno veliki utjecaj na obrazovni sistem Zapada. Čak i kada se, pod nasrtajima Fahrudina Razija, Gazalija i ostalih, filozofija na istoku islamskoga svijeta povukla i doživjela stagnaciju, na zapadu prostrane islamske zemlje nalazimo mnoštvo istaknutih autora poput Ibn Tufayla, Ibn Badže, Ibn Rušda. Utjecaj Ibn Rušda, naprimjer, na filozofiju srednjeg vijeka i renesansu veći je od utjecaja njegove misli na islamsku filozofiju. Istovremeno zapadnjaci imaju veoma ograničena saznanja o filozofskim tokovima koji će uslijediti sa pojavom Suhreverdija, Hadže Nasiruddina Tusija, Kutbuddina Širazija, Sadrudina Daštakija i, nešto kasnije, Mulla Sadraa i isfahanskog filozofskog kruga. Njihova saznanja o Šahu Valijullahu Dehlaviju, Mulla Aliju Nuriju te Mulla Aliju Zanzuziju su još skromnija. Veoma su površna saznanja zapadnjaka i o tokovima teološke misli (kalam) u islamskome svijetu. Mnogobrojne sljedbe i misaona usmjerenja koja se javljaju tokom povijesti islamskog mišljenja, unatoč konačnoj pobjedi eš'arita, jasno ukazuju na intelektualni pluralizam islama. Mu'teziliti, tahavijska škola, ismailiti, duodecimalne šiije ... predstavljaju tek mali dio brojnih pravaca u teološkom mišljenju. Pored utjecaja

na srednjovjekovnu filozofiju, imamo i primjer djela Mojsija ibn Mejmuna koja su na poseban način obilježila filozofska strujanja kod jevreja. Prema mišljenju Seyyeda Hossaina Nasra, većina ovih filozofskih djela koja je iznjedrila islamska filozofija i danas ima značajnu misaonu prodornost i mogu da ponude čvrste i pouzdane odgovore na intelektualne nedoumice i poteškoće sa kojima se savremeni čovjek suočava u raznim domenima od politike, epistemologije do filozofije znanosti, filozofije morala i sl.

Tradicionalisti su posebno izučavali irfan. Većina njih bila je izuzetno dobro upućena u doktrinarni irfan. Ta njihova upućenost na mističnu misao nije bila ograničena samo na islam, već je obuhvatala i kršćanstvo, judaizam, religije Dalekog Istoka. Po njihovom mišljenju, tradicija je prisutna poput odbljaska u svim tim religijama. Oni su vjerovali u religijski pluralizam. Huston Smith istinske sljedbenike religije poredi sa planinarima koji sa različitih strana streme vrhu i na kraju dolaze do istoga cilja. Zbog toga su tradicionalisti poznati i kao pristalice teorije o transcendentnom jedinstvu religija. Uprkos tome, većina njih je na kraju odlučila napustiti svoje prvobitne religije i prigrliti islam. Najpoznatiji tradicionalisti su Rene Guenon (Šejh Abdurahman Jahja), Ananda Coomaraswami, Frithjof Schuon (Šejh Isa Nuruddin Ahmed), Titus Burkhardt (Šejh Muhammed Ibrahim), Seyyed Hossain Nasr, Marcopalis, Filip Gerard i Huston Smith. Henrya Corbina, Toshihicoa Izutsua i Williama Chitticka također možemo smatrati bliskim tradicionalistima, iako Chittickovo poimanje tradicije se u određenoj mjeri razlikuje od gledišta Guenona i Schuona.

William Chittick, muslimanski mislilac, spada u red najistaknutijih mislilaca tradicionalističkog usmjerenja. Godine 1969. stekao je doktorat u oblasti perzijske književnosti na Teheranskom univerzitetu. Šest godina predavao je komparativnu povijest religija na Politehničkom univerzitetu "Šarif" u Teheranu i tokom tog perioda pratio je predavanja o tumačenju djela "Dragulji mudrosti" Ibn Arabija koja je u Iranskoj filozofskoj akademiji držao Toshihico Izutsu. Blisko prijateljstvo sa Seyyedom Hossainom Nasrom omogućilo mu je bolje upoznavanje sa svijetom iranskog irfana. Od 1983. godine predavač je na Njujorškom državnom univerzitetu. Tokom dugih godina istraživanja i prevođenja, Chittick je ostavio mnogobrojna vrijedna djela, od kojih možemo spomenuti njegovu studiju pod naslovom "Sufijski put ljubavi", zatim "Sufijski put znanja", "Imaginarni svijet kod Ibn Arabija". Njegova knjiga "Ja i Rumi" spada u red najznačajnijih knjiga o Rumiju. Osim svojih studija, ponudio je i velik broj izuzetno uspjelih prijevoda klasičnih djela iz oblasti islamske misli i

irfana poput djela “Sahīfa al-Saġġādiye”, “Lama’āt” Fahrudina Irakija, “Nafahāt al-Uns” Abdurahmana Džamija, “Aksīr al-Ārifin” i “Vāridāt ġarībe” Mulla Sadraa Širazija, većinu djela Baba Fadila Kašanija. Ovi prijevodi spadaju u red najboljih prijevoda temeljnih djela islamskog irfana i islamske misli na engleski jezik.

Tradicija je osnovni pojam koji Chittick razmatra u svojim djelima. Njegovo poimanje i definisanje tradicije donekle predstavlja putokaz u njegovu bazičnu misao. Chittick o definiciji tradicije piše: “Tradiciju u širokom opsegu islamskih učenja moramo posmatrati kao jednu cjelinu. Epitet racionalna dodan je riječi tradicija da bi se naglasila određena razlika između onoga što jesu racionalna učenja (*aqli*) i onoga što su tradicionalna (*naqli*) učenja. Izuzetno je važno pojmiti razliku koja postoji između ove dvije vrste učenja. Većina muslimana danas, dok istražuju moderne znanosti, koriste se samo tradicionalnim učenjima. Oni općenito nemaju dovoljno dobro saznanje o tome da su muslimanski mislioci u prošlosti napisali izuzetno vrijedna djela iz oblasti prirodnih znanosti.“

Chittick kaže da je razlika između tradicionalnih i racionalnih znanosti u intelektualnoj i vjerskoj tradiciji muslimana jasna i očigledna. U islamskoj tradiciji između ova dva pola postoji razlika. Tradicionalne znanosti (*naqli*) su znanja koja se prenose s jednog pokoljenja na drugo. S druge strane, racionalne znanosti (*aqli*) ne mogu imati takvu putanju. Racionalne znanosti moraju sa svakim pokoljenjem doživjeti revitalizaciju i procvat. Primjeri tradicionalnih znanosti su arapski jezik, Kur’an, hadis i sve ono što moramo prihvatiti tako kako jeste. Naprimjer, bez teksta (*matn*) ne možemo ništa shvatiti o Kur’anu, a kada tekst bude objavljen nije podložan promjeni, iako ga možemo tumačiti na različite načine.

Racionalne znanosti su drukčije. Najistaknutiji predstavnik ovih znanosti jeste matematika, iako nam je i matematika došla prenošenjem iz pokoljenja u pokoljenje (*intiqāl – naql*). Ne možemo reći da je neko gramatičko pravilo aksiomatske vrijednosti utoliko tačno pošto to kaže moj učitelj. Ljudski razum je sam po sebi sposoban otkriti i pojmiti matematičke pojmove. Knjiga i učitelj su tu samo da nam pomognu da shvatimo. Kada razum usvoji ovu vrstu znanja, onda neće zavisiti od spoljnih izvora. Znanje se prihvata zato što je istinito i što je njegova tačnost očigledna. Drugim riječima, kada se znanje spozna, ono se ne može opovrgnuti, zato što niko ne može opovrgnuti vlastitu svijest. Racionalne znanosti, kao što je recimo matematika, čovjek može spoznati sam pomoću vlastitoga razuma. Knjige i učitelj su tu samo da proširimo kapacitete shvatanja kod učenika. Kada učenik u sebi usvoji to znanje, onako kako treba,

više nema potrebu za udžbenikom niti podučavateljem. Racionalno znanje moguće je pojmiti čistom intelektualnom aktivnošću razuma, u tim znanostima transformacija (*intiqāl – naql*) nije neophodna. Čovjek u dovoljnoj mjeri uživa Božije blagodati da može spoznati racionalne istine i suštinu stvari. U praksi svakako, racionalne znanosti također imaju određenu tradiciju spoznaje koja se prenosi pokoljenjima, međutim moguće je naći talentovane pojedince koji će bez pomoći sa strane moći da ih shvate i usvoje.

Jedan od najjasnijih primjera tradicionalnog znanja u svjetskim učenjima jeste šerijatsko pravo koje je okvir za praktično vjersko djelovanje. Zašto muslimani klanjaju pet puta? Jedini mogući odgovor na to pitanje jeste: zato što je tako Uzvišeni rekao. Ljudski razum, bez pomoći Kur'ana i Poslanikove tradicije koja se prenosi sa koljena na koljeno, ne može da shvati suštinu Božijeg govora i naredbi. I onda kada se racionalna znanja usvoje, ostaju i dalje pojedini simboli: zašto pet puta, zašto nije tri ili šest. Jedini način usvajanja takvih sadržaja odnosno načela jeste njihovo pobožno i bezuvjetno prihvatanje. U tradicionalnim učenjima vjere prvi argument jeste činjenica da je "Bog tako rekao". U racionalnim znanjima prvobitna argumentacija sadržana je u općim racionalnim činjenicama.

Chittick smatra da nerazlikovanje tradicionalnih od racionalnih znanosti predstavlja osnovnu pogrešku u spoznaji tradicije. Ne možemo od racionalnih znanosti očekivati ono što očekujemo od tradicionalnih. Ne možemo staviti neki vrijednosni žig na racionalne znanosti i pričati o nekim kršćanskim ili islamskim humanističkim naukama, naprimjer.

Važno je napomenuti da ova dva pola klasifikacije znanosti, iako su različiti, djeluju komplementarno. Osnovna metoda tradicionalnih znanosti jeste slijede-nje, a racionalnih istraživanje. Neko ko je učitelj fikha – jedne od tradicionalnih znanosti – može dosegnuti najveći stepen mudžtehida. Ali mudžtehida ne smijemo zamijeniti sa istraživačem. Znanje mudžtehida vezano je za Kur'an, hadis i šerijatsko-pravne discipline koje on ne može usvojiti bez vrela Objave. Nasuprot tome, znanje istraživača je sasvim drukčije prirode i vezano je za racionalne znanosti. On je spoznao ono što zna jer mu je postalo očigledno.

Afirmacija ili negacija neke nauke nema izravne veze sa Kur'anom ili hadisom. Zamislimo da su to dvije različite oblasti nauke, te da je slijedenje metoda tradicionalnih znanosti, a dokazivanje dostojan metod racionalnih znanosti; ukoliko ljudi prihvate racionalne znanosti a da ih u sebi i za sebe nisu dokazali (odnosno nisu o njima stekli sasvim izvjesno i pouzdano znanje – *yaqin*), tada je ono što oni smatraju naukom tek privid znanja i nauke. To je

kvadrirano neznanje, jer ne znaju za svoje neznanje. Primarni cilj racionalnih znanosti jeste istraživanje, a istraživanje jeste spoznaja stvari poimanjem i dokazivanjem njihove zbilje u čovjekovoj svijesti. Ako je nauka samo apologija stavova drugih učenjaka i stručnjaka, tada će ta nauka biti samo oponašateljska, lišena autentičnosti i istraživačke utemeljenosti.

Većina ljudi svoje pretpostavke temelji na tradicionalnim a ne racionalnim znanostima. Drugim riječima, mišljenja većine ljudi su tragovi onoga što su učili u školi, pročitali u knjigama, čuli na televiziji ili od drugih ljudi. Znanje nije rezultat dokazivanja i verifikacije niti je rezultat njihovog intelektualnog zalaganja i istraživanja. Ono što misle da imaju oni ne posjeduju, i na taj privid gledaju kao na izvorno saznanje. Spoznaja koja se slijepo prihvaća i nekritički slijedi može proisteći iz različitih vrela i to je, prema Chittickovom mišljenju, problem sa kojim se suočavamo u poimanju tradicije. Pojedine naše predrasude o tradiciji ograničavaju je i ubijaju joj vitalnost.

Veza između racionalne tradicije islama i savremenih nauka je pitanje kojim se Chittick također intenzivno bavi u svojim djelima. On kritikuje naučni metod kao apsolutnu istinu i zbilju i uvjeren je da je naučna teorija u modernom svijetu zauzela mjesto religijskog vjerovanja. Više nego religijskim istinama ljudi vjeruju u naučne istine. Nauka je jedina koja može ponuditi odgovore na pitanja o samoj ljudskoj egzistenciji. Naučni metod je put posmatranja svijeta i našim saznanjima nudi određenu vrijednost, što nije bilo moguće zamisliti za religijske tekstove. U takvoj situaciji svrha vjere jeste da nam podari postojanost i odlučnost. Chittick vjeruje da vjera ima ulogu izvora za naučno istraživanje. S te strane, istinska racionalna tradicija islama je, po mišljenju Chitticka, zaboravljena i zapostavljena. Savremena nauka i moderne akademske institucije su racionalnu tradiciju islama u domenu filozofije, sociologije i političkih znanosti povukle na marginu i prepustile zaboravu. Jedan od razloga takvog stanja jeste činjenica da su moderni muslimanski mislioci školovani na osnovama modernih zapadnjačkih metoda te da, uglavnom, o nauci i vjeri i njihovom međudnosu govore u zapadnjačkim kategorijama. Ako vjera igra neku ulogu u njihovom životu, onda je ta uloga minorna i skoro nevažna.

U islamskim tekstovima misaona osnova koja kaže da se vjera ne bavi naučnim pitanjima predstavlja ono misaono usmjerenje koje drži da je zadatak vjere da nam podari vjerovanja i običaje. Nasuprot tome, kada pogledamo racionalnu tradiciju islama, vidimo da ona sadržava veoma različite i mnogobrojne znanosti. Ono što mi nazivamo naučnom metodom jeste jedan oblik obrazovanja

koji je postojao u domenu racionalnog metoda, ali da bismo shvatili njegovu sveobuhvatnost moramo se prvo zapitati šta su muslimani htjeli postići? Koji cilj? Ako želimo saznati cilj i svrhu muslimanskih mislilaca moramo imati na umu to da je njihova metoda bila istraživanje i spoznaja. Imajući to na umu, pitamo se koja vrsta nauke može doživjeti ostvarenje (verifikaciju)? Muslimanski mislioci su nastojali samostalno i za sebe, bez izvora sa strane da shvate šta? Po njihovom mišljenju, koja vrsta spoznaje može biti ponuđena islamskim pravnicima (*fakih*) i mudracima (*bakim*)?

Chittick se također zanima za naučnu metodu muslimanskih mislilaca poput Farabija, Birunija, Gazalija, Ibn Arabija, Ibn Sinaa i drugih. On na njih gleda kao na istraživače, osobe koje su bile daleko od oponašanja i trudile se da racionalnim sposobnostima otkriju zbilje i istine svijeta koji nas okružuje. Glavnu razliku koju on uočava između metode muslimanskih učenjaka i modernih mislilaca jeste u ciljevima njihovih istraživanja. Moderni učenjak teži prikupljanju informacija i izvođenju činjenica iz tih informacija. Cilj tradicionalnog učenjaka bilo je kristalizacija i njegovanje shvatanja čovjeka. Drugim rječima, istraživači tradicionalnih saznanja i spoznaja težili su odgoju vlastite svijesti i srca, da bi bili u stanju dostojno pojmiti sve ono što ljudska svijest može spoznati i što nas vodi pouzdanom znanju i osvjedočenju. Svaki tragalac za znanjem očekivao je da dosegne pouzdanu naučnu spoznaju i tako otkloni sve nepoznanice direktnom spoznajom. Da se umjesto spoznaje zbilje i činjenica unutar sebe oslanjao na učitelja ili knjige, on bi bio puki oponašatelj. Oponašanje ne može izgraditi racionalnu nauku. S tačke gledišta racionalne tradicije, dosegnuti istinsko znanje o nečemu znači spoznati ono što je upisano na ploči ljudske duše koju je Uzvišeni, nakon stvaranja Adema, a.s., od ilovače, u njega udahnuo; duše koja se također naziva razumom (*aql*). Ukoliko izvan Božanskog teksta spoznamo nešto, mi, ustvari, nemam zbiljsko znanje o tome. Ukoliko, pak, mislimo da imamo znanje, onda smo dopali bolesti koja se naziva kvadrirano neznanje. Što smo bliži uvjerenju da smo postigli spoznaju, to je naše izlječenje od te teške bolesti teže. Osim toga trebamo znati da svaka aktivnost koju pokrenemo iz neznanja – kvadrirano neznanje neću niti spominjati – ima patološke posljedice i za pojedinca i za društvo u cjelini. Usmjerenost na razum i racionalnost Chittick vidi kao glavni izazov koji stoji pred muslimanskim misliocima. Ključ islamske racionalne tradicije jeste razum. Samo Poslanik, a.s., i istinski arifi, njegovi iskreni sljedbenici, dostigli su stupanj aktivnog razuma (*aql fa'al*). Taj razum je duša koja je spoznala samu sebe onakvu kakvu ju je Uzvišeni

Gospodar stvorio. U Kur'anu se darovana egzistencija, koju je Uzvišeni darovao prirodi čovjeka, spominje kao fitret. Fitret, ta nepatvorena ljudska priroda, je prvi gost u ljudskom biću. Taj fitret je po sebi dobar i razuman, jer po prirodi jeste usmjeren na Božije jedinstvo (*tawhid*); on je u srcu svake objave i generator principa spoznaje istinitosti svake stvari.

Trebamo znati da mnogi ljudi nemaju snagu niti volju da vlastitu dušu odgajaju i da produbljuju i oplemenjuju spoznaju. Općenito se smatra da osobe koje su spremne za to imaju naklonosti prema tradicionalnim znanostima. Oni moraju vjerovati u vjerske istine i slijediti praktične upute Poslanika, a.s. Na vjerovanje se gledalo kao na učestvovanje u racionalnom poimanju. Poznati hadis Poslanika, a.s., ističe da je vjerovanje Božije svjetlo koje ulazi u srce vjernika i daje mu sposobnost da izravno spozna ono što ne shvata. Vjerovanje je čvrsti zavjet odanosti Uzvišenom, Poslaniku i Sudnjemu danu.

Problem koji se javlja kod ljudi tokom njihovog sučeljavanja sa vlastitom prirodom (*fitret*) proistječe iz toga što su ljudi većinom skloni neznanju i zaboravu. Sve dok je duša nesvjesna i nemarna prema svome Stvoritelju, neće moći da spozna samu sebe i nećemo takvu dušu moći okarakterisati kao razum (*aql*). U mjeri u kojoj ljudi dožive neuspjeh u aktiviranju vlastite prirode, biti će nesvjesni svoje suštine i egzistencijalne prirode. U onoj mjeri u kojoj uspiju aktivirati svoj fitret, moći se shvatiti i pojmiti stvari koje ih okružuju i njihovu zbilju. Drugim rječima, uvidjet će da su svijet i ljudska duša neraskidivo vezani za svoga Stvoritelja i neće se uzbuđivati usljed određenih fenomena i pojavnih stvari. Ukratko rečeno, cilj racionalne tradicije jeste pomoći čovjeku da sebe spozna i na taj način dosegne ljudsko savršenstvo. Da bi dosegnuo ljudsko savršenstvo, njegov doktrinarni razum (*aql nazari*) – ljudska duša koja poznaje sve istine i imena kojima ju je podučio Uzvišeni, i njegov djelatni razum (*aql amali*) – i ljudska svijest koja se ispravno ponaša, u skladu sa saznanjima doktrinarnog razuma – moraju biti komplementarni.

Slijedeći arife i filozofe, Chittick pridaje veliki značaj i pažnju racionalnoj tradiciji islama. U svojim djelima, posebno knjizi "Sufijski put saznanja", potrudio se da rasvijetli značenja pojma tradicija. On također ističe sposobnost razuma da spozna imaginarne pojmove, o čemu je posebno pisao u knjizi "Svjetovi imaginacije kod Ibn Arabija". Po njegovom mišljenju, zapadnjački racionalizam zatvara put spoznaje drugog svijeta. Za njega jedini zbiljski svijet jeste onaj koji se može količinski obuhvatiti i mjeriti. Sa druge strane se propagira ideja o neutralnosti znanosti i ona ima svoje žustre zagovornike. U islamskom svijetu

spomenuta ideja se većinom manifestuje u razmišljanjima da se islam i tehnološki razvoj mogu spojiti bez ikakvih protivrječnosti. U isto vrijeme, islam treba sačuvati ljude od moralnog posrnuća koje se vidi u većini zapadnih društava. Teško je, međutim, uočiti znakove da muslimani istinski bivaju zaštićeni. Uočava se, unatoč tvrdnjama pojedinih učenjaka o nepristrasnosti savremene nauke, da upravo ta nauka služi samo jednom cilju – osvajanju i dominaciji. Nasuprot tome, znanje u predmodernoj epohi služilo je spoznaji. Da bi ustanovili znanje i nauku kojoj je cilj osvajanje i dominacija, potrebno je negirati bilo kakvu vezu između nauke u smislu spoznaje svijeta i njegovih istina sa jedne, i morala sa druge strane. To je u zapadnjačkoj misli urađeno negiranjem bilo kakvog odnosa između zbilje i dobra. ♦

S perzijskog preveo: Ahmed Zildžić

Abstract

William Chittick is a modern thinker whose ideas on tradition are of the utmost importance. He is of the view that the true tradition of Islam has been forgotten, and that the part it plays in scholarship is minimal. The Islamic tradition emphasizes rationality, though it is a different rationality from that of the West, which is based on quantitative values (*kamiyyat*). Modern science is based on the subjugation of nature, whereas the traditional concept of knowledge and science is that it seeks ways to construct itself and the generation of the necessary technology in line with that objective. Modern science, in Chittick's view, is a contemporary myth with no aspiration to the unity of the world. God is absent in modern science, whereas the purpose of reason in the traditional perspective is in fact to draw attention to the pernicious nature of idolatry (*shirk*), which is without foundation; to refuse to grant lower realities the same standing as the divine (that which is worthy of worship). Chittick sees scientific methodology as the harmony between two outlooks, two eyes, reason and imagination, for with only one eye it is impossible to see things as they truly are.